

Н. В. Дацій,
к. е. н., доцент, РВПС України НАН України

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В ДЕРЖАВІ

Сформовано джерела інвестиційних ресурсів. Запропоновано нові механізми банківського кредитування. Визначено наслідки інвестиційної кризи в економіці. Обґрунтовано напрями залучення заощаджень громадян до інвестиційного процесу.

The sources of investment resources are formed. New mechanisms of the bank crediting are offered. The consequences of investment crisis are certain in an economy. Directions of bringing in of economies of citizens are grounded to the investment process.

Ключові слова: державні капітальні інвестиції, джерела, залучення, інститут інвестування, механізм, управління, функціонування.

ВСТУП

Поступальний розвиток економіки є стратегічним завданням України, і для його вирішення необхідна активізація інвестиційного процесу. Забезпечення позитивної динаміки економічного зростання пов'язане з пошуком інвестиційних джерел і залученням всіх можливих фінансових ресурсів, необхідних для фінансування інноваційно-інвестиційних процесів, з оптимізацією грошово-кредитних механізмів, що управляють їх рухом.

У сучасних умовах центр ваги управління економічними і соціальними процесами досить активно і послідовно переміщується на регіональний рівень. Тенденція розширення повноважень регіонів стосується і сфери їхнього співробітництва з інвесторами. Обсяг залучення інвестицій у різні регіони залежить від інвестиційного клімату, послідовності в проведенні ринкових реформ, рівня розвитку економічного потенціалу, динаміки формування інвестиційної інфраструктури та інших факторів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

При дослідженні питань створення фінансових передумов для пошуків модернізаційних проектів у економіці України, забезпечення державної підтримки пріоритетних інвестиційно-інноваційних проектів опрацьовані наукові публікації О.І. Амоші, В.М. Андрійчука, С.О. Білої, О.Г. Білоруса, І.Д. Бурковського, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, О.О. Галушка, О.І. Дзюблюка, М.І. Зверякової, Є.В. Іванова, Б.Є. Кваснюка, Т.Т. Ковальчука, В.І. Кравченка, І.О. Крюкової, Д.Г. Лук'яненка, О.П. Мельниченка, О.О. Любича, В.Г. Мельничука, О.М. Мозгового, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, В.Є. Новицького, С.С. Осадця, Ю.М. Пахомова, О.Н. Плотникова, А.П. Рум'янцева, М.І. Савлука, В.М. Суторміної, В.П. Ходаківської, В.М. Шелудько, А.О. Федоренка.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- сформувати джерела інвестиційних ресурсів;
- запропонувати нові механізми банківського кредитування;
- визначити наслідки інвестиційної кризи в економіці;
- обґрунтувати напрями залучення заощаджень громадян до інвестиційного процесу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поступове створення більш сприятливих умов для інвестування істотно підвищує роль регіонів у розвитку інвестиційної діяльності. Ця тенденція підсилюється в зв'язку з різким скороченням обсягів державних капітальних вкладень.

Однією з умов стійкого розвитку регіону є наявність фінансових ресурсів, достатніх як мінімум для простого відтворення регіонального соціально-економічного і виробничого потенціалу, а також для охорони навколишнього середовища.

Значним фактором інвестиційного зростання регіону є банківська система. В останні роки відбуваються позитивні зрушення у роботі банків, а саме: у підвищенні їх конкурентоспроможності та фінансової стабільності, розширенні мережі філій і самостійних банків.

Відкриття філій сприяє поповненню ресурсної бази банківської системи регіону, наданню робочих місць, збільшенню надходжень до бюджету, пенсійного фонду та фонду соціального страхування. У той же час це підсилює конкуренцію між банками, а це, у свою чергу, потребує додаткових грошей на маркетинг і рекламу. Закону про обмеження відкриття банків не існує, але чи потрібно це взагалі? Однак важливим є не тільки заснування філії чи банку, але і вміння взяти на себе відповідальність про дійсне збереження грошей громадян. Гострою проблемою стало кредитування сільського господарства. Більше половини банків не беруть участі у кредитуванні цієї галузі. Таким чином, значним завданням державного регулювання інвестиційної сфери є унеможливлення для банків залишатися поза соціальними програмами.

Серед позитивних зрушень можна виділити розширення спектра спрямованості кредитування. Стратегічним завданням розвитку банківського інвестування є створення умов для кредитної політики, оскільки чекати ефективної 100-відсоткової роботи банків без цього неможливо. Економічна ситуація в країні дозволяє розраховувати на досягнення цієї мети. Крім того, спостерігається тенденція посилення розвитку підприємництва в Україні. Роль банків полягає у створенні умов кредитування цього сектора економіки.

Важливим аспектом посилення інвестиційної ваги банківської системи є об'єднання сил банків. Це може бути забезпечено, з одного боку, за рахунок злиття невеликих банків, а з іншого — через створення координаційної структури за участі регіональної влади, яка забезпечувала б координацію інвестиційних потоків банківських установ [1, с. 77]. Необхідно також розробити і профінансувати довгострокові кредитні проекти, які забезпечували б зниження витратності виробничого комплексу регіону за допомогою сучасні комп'ютерної техніки.

У сформованих умовах повинен бути розроблений і впроваджений твердий механізм залучення й утримання грошових ресурсів у виробничій сфері, провідну роль у реалізації якого повинні відігравати банківські установи. На наш погляд, ключовим моментом цього механізму повинне стати введення особливого режиму руху амортизаційних коштів підприємств і коштів, що звільняються від оподаткування в зв'язку з їх інвестиційною спрямованістю, через систему інвестиційних рахунків з обмеженням використання коштів, що накопичуються на них, винятково на цілі капітального будівництва і закупівель устаткування. Через такий механізм можна також забезпечити спрямування кредитної емісії через систему інвестиційних рахунків чи інвестиційних договорів з комерційними банками на цілі кредитування виробничої сфери, відновлення оборотних коштів, виробничих інвестицій.

Впровадження цієї системи заходів дозволить утримувати капітал у виробничій сфері й установити контроль над грошовими потоками, запобігаючи втечі капіталу в спекулятивні операції і за кордон. Це, у свою чергу, дозволить налагодити цілеспрямоване управління пропозицією грошових ресурсів, використовуючи їх, насамперед, на інвестиційні цілі. З огляду на наслідки платіжної кризи в економіці цей механізм може бути реалізований тільки одночасно з заходами макроекономічного регулювання. Ще однією необхідною умовою є збільшення грошової маси в обігу в рамках її планованого приросту з урахуванням потреб виробничої сфери в грошових ресурсах для відновлення нормального кругообігу капіталу і забезпечення підйому інвестиційної активності.

Разом з організацією компетентного централізованого контролю над грошовою емісією і розгортанням системи інститутів розвитку (бюджет розвитку, інвестиційні банки і фонди) така система є в сформованих умовах необхідним елементом переходу до стабільного зростання [2, с. 83].

Безумовно, система інвестиційних рахунків істотно ускладнює загальну схему управління грошовим обігом, вимагає відповідних механізмів контролю для запобігання схованого переходу грошей з інвестиційних рахунків на споживчий і спекулятивний ринки. Зокрема, для зниження привабливості шахрайських операцій можуть бути впроваджені спеціальні легальні процедури й механізми обміну коштів на інвестиційних рахунках на готівку за ринковим курсом.

При всіх недоліках і складностях даної системи її впровадження виправдане принциповою неможливістю усунення чи нейтралізації в рамках діючої системи управління грошовим обігом процесів дезінтеграції економіки і стихійного відтоку капіталу з виробничої сфери в спекулятивну сферу й за кордон. Для виводу економіки з пасток боргової кризи і кризи неплатежів, недовироблення і деградації необхідні спеціальні інструменти регулювання грошових потоків і управління емісією.

Крім використання такого роду нетрадиційних інструментів, повинні бути активізовані також традиційні способи контролю за відповідністю грошової пропозиції попиту на грошові ресурси в різних секторах економіки і контурах грошового обігу. Зокрема, з метою упорядкування грошового обігу і платіжно-розрахункових відносин, декриміналізації

економіки необхідно здійснити заходи для удосконалення структури грошової маси і технології грошового обігу, упорядкування вексельного обігу, стимулювання за допомогою державних гарантій довготермінових вкладів населення, зниження частки готівки в обігу. Для цього потрібне введення жорстких обмежень на платежі готівкою у всіх сферах, подальша комп'ютеризація розрахунків, розширення безготівкових форм платіжного обігу. Без повнокровного цивілізованого ринку капіталу, орієнтованого на пріоритет реального сектора економіки, неможливо говорити про перспективи розвитку економіки.

На наш погляд, інвестиційна криза пов'язана не тільки з недостатністю джерел фінансування і нерозвиненістю інвестиційних ринків, але і з неефективним використанням наявних ресурсів і вилученням капіталу з сфери виробництва, яке здійснюється за такими основними каналами:

- перекачування значних доходів виробничих підприємств через механізм оподаткування в бюджет при непродуктивній і малоефективній структурі його витрат;

- вивезення за кордон капіталу, який там осідає на рахунках комерційних банків і в нелегальних формах;

- концентрація значних капіталів у банківській системі, що фактично ізолювана від фінансування інвестиційного процесу;

- пряме і непряме перекачування заощаджень у фінансування імпорту і спекулятивних операцій з невиробничою нерухомістю, валютою і цінними паперами.

Переливання капіталу зі сфери виробництва в сферу обігу і його концентрація в сфері фінансування спекулятивних операцій — могутній фактор, що дестабілізує інвестиційний процес. Є й інші фактори: інфляція, систематичні неплатежі, використання амортизаційного фонду на цілі споживання, концентрація фінансових ресурсів у високоприбуткових груп населення, що використовують їх непродуктивно, і т.ін.

Сформована ситуація в інвестиційній сфері призводить до деградації структури народного господарства, руйнування і масового вибуття виробничих фондів, втрати потенціалу майбутнього економічного зростання і відновлення виробництва, економічної незалежності країни. Усе це викликає гостру необхідність формування й ефективного використання інвестиційних ресурсів в Україні в цілому, у її регіонах, у кожному елементі підприємницької структури.

Звертаючись до міжнародного досвіду, важко не помітити, що рано чи пізно більшість країн зіткнулися з проблемою поділу банківського сектора на інвестиційний і кредитний. Для України інвестиційний банківський сектор — це, насамперед, перспективна інноваційна галузь. Здійснення діяльності інвестиційних банків в Україні в майбутньому є необхідною умовою для становлення повноцінного фондового ринку, а також розвитку й удосконалення інвестиційного механізму, властивого цьому ринку [6, с. 26]. Разом з тим, у вітчизняному законодавстві немає визначення інвестиційних банків, тому питання функціонування таких інвестиційних структур в Україні особливо їх регіональних схем, вимагає, насамперед, законодавчого врегулювання.

В Україні існує значний нереалізований інвестиційний потенціал фізичних осіб. Так, за різними розрахунками, у населення знаходиться 10—15 млрд доларів США, тоді як банківською системою України мобілізовано в депозити і цінні папери близько 5 млрд гривень. Розвиток і вдосконалення інститутів спільного інвестування може стати одним з основних механізмів мобілізації заощаджень населення і спрямування їх на задоволення інвестиційних потреб економіки [3, с.38].

Перманентна фінансова криза зруйнувала систему приватних заощаджень, схеми колективних інвестицій тільки починають розвиватися. Залучення до економічного обігу грошових нагромаджень населення за допомогою віднов-

лення регіональних схем колективного інвестування дозволять:

- суттєво знизити витрати інвесторів без шкоди для надійності інвестицій;

- створити на базі діючих інфраструктурних організацій простий і прозорий механізм функціонування колективних інвестицій, доступний широким верствам українських інвесторів;

- істотно знизити ризики приватних інвесторів;

- вивести на фондовий ринок регіону нові фінансові інструменти і надати потужний імпульс для прискореного відновлення і розвитку системи приватних заощаджень.

Одним із основних завдань при цьому є відновлення підірваної довіри населення до інвестиційних фондів і компаній. Для вирішення цього завдання необхідні підтримка і, разом з тим, твердий контроль з боку регіональної влади, проведення рекламних і просвітницьких заходів, оскільки фізичні особи мало знають про можливості й механізм функціонування інституту спільного інвестування. Розвиток системи таких інститутів дозволяє інвестору повною мірою використовувати переваги чинних схем колективного інвестування, а саме [5, с. 90]:

- високий рівень диверсифікації портфелів інвестиційних фондів, що дозволяє обмежувати ризики інвесторів;

- орієнтація при розміщенні, обігу й викупі цінних паперів, що випускаються інвестиційними фондами, на потенціал сформованої інфраструктури фондових ринків;

- високий рівень ліквідності цінних паперів, що випускаються інвестиційними фондами відкритого типу;

- високий ступінь захищеності прав й інтересів інвесторів за рахунок впровадження підвищених вимог законодавства, створення спеціальної системи керування ризиками інвесторів та забезпечення жорсткого нагляду з боку регулюючих органів.

Підсумовуючи наведені дані, можна запропонувати перелік пріоритетних дій щодо вирішення проблеми мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів у регіоні:

- створення умов для залучення довгострокових кредитів комерційних банків, упорядкування діяльності інвестиційних й інноваційних фондів;

- збільшення інвестиційних ресурсів, що формуються на фондовому ринку за рахунок заощаджень населення;

- введення економічного механізму страхування ризиків внутрішніх і зовнішніх інвестицій;

- створення відповідних регіональних інститутів з питань інтеграції промислового і банківського капіталу, мобілізації коштів під ефективні інвестиційні проекти в пріоритетні галузі економіки.

Головним обмежником капітальних вкладень для підприємств протягом останніх років незмінно є нестача фінансових ресурсів. Теоретичні надії на одержання відсутніх коштів могли б позв'язуватися, насамперед, з банківським кредитом. Однак досить велика частка промислових підприємств близька до вичерпання своїх кредитних можливостей.

Оцінка найбільш імовірних джерел фінансування капітальних вкладень істотно відрізняється за галузями. Найбільший песимізм виявляють керівники підприємств легкої промисловості. Тут понад половину респондентів узагалі не сподіваються знайти грошей для інвестицій у найближчі два-три роки. Підприємства електроенергетики, паливної і харчової промисловості найбільшою мірою схильні покладатися в цьому відношенні на власні сили: від 1/4 до 1/3 їхніх керівників сподіваються використовувати для інвестицій внутрішні нагромадження.

Що стосується банківського кредиту, то до числа його найбільш імовірних джерел фінансування капітальних вкладень у найближчі два-три роки найчастіше зараховують керівники підприємств харчової, хімічної промисловості й електроенергетики. Хоча й у цьому випадку частота його згаду-

вань практично не перевищує 1/5. І хоча цей висновок зроблений по Росії, для України він буде цілком аналогічним.

Найважливішим індикатором функціонування інвестиційного механізму в регіоні є якісні й кількісні характеристики зовнішніх інвестиційних потоків, що надходять у регіон, їх динаміка, спрямованість.

На думку великої кількості вчених-економістів, розвиток української економіки значною мірою залежить від обсягів залучення іноземних інвестицій [4, с. 30], оскільки потенційно Україна є інвестиційно привабливою країною, тому що має недостатньо використовувані фізичні й людські ресурси, великі резерви не вкладених заощаджень, емний внутрішній ринок. Але фактично Україна за обсягами залучення прямих іноземних інвестицій значно відстає від інших східноєвропейських країн. Цей факт пояснюється депресивним станом національної економіки і підвищеним політичним ризиком. Економічні фактори, що впливають на мотивацію інвестування, можна розподілити на три групи: пошук ресурсів (природних, дешевої робочої сили, утворених активів і матеріальної інфраструктури), ринкові фактори (ємність і темпи зростання ринків), пошук способів ефективного виробництва.

Практично всі високорозвинені країни світу, знаходячись на вищих ступенях науково-технічного розвитку, являють собою сферу жорсткої конкуренції. Їхня основна мета полягає в тому, щоб максимально продуктивно використовувати національні ресурси і підвищувати рівень життя в країні. Ці країни і донині продовжують свій переможний хід на світовому просторі, не допускаючи нових претендентів. Однак життя диктує свої умови, а тому в конкурентну боротьбу вступає все більша кількість нових учасників, яка постійно зростає за рахунок країн, що розвиваються, і колишніх соціалістичних держав. У свою чергу, завершення перехідного періоду в останніх означає, що вони вступають у нову стадію свого економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

В Україні відбувається швидке формування ринкових інститутів, що веде до ряду позитивних наслідків, серед яких можна назвати:

- здатність економіки такої країни швидко реагувати на зміну макроекономічної ситуації в світі;

- проводити поетапну лібералізацію економічних потоків;

- створювати сприятливе ринкове і конкурентне середовище для вітчизняних і закордонних підприємств;

- сформувати якісно новий механізм відносин між центром і регіоном на основі співробітництва.

Література:

1. Буркальцева Д. Заощадження населення як національний інвестиційний ресурс // Банківська справа. — Київ, 2007. — № 6(78). — С. 75—80.

2. Вишивана Б.М. Управління інвестиційною діяльністю в Україні // Фінанси України. — 2004. — № 10. — С. 83.

3. Ковальчук О.І., Ковальчук О.Г. Проблеми іноземного інвестування в Україні // Теорії мікро-макроекономіки. Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу і аспірантів. — Київ: Академія муніципального управління, 2004. — Випуск 17. — С. 37—40.

4. Прямі іноземні інвестиції // Перспективні дослідження. — 2000. — № 11. — С. 1—64.

5. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) / За ред. М.І. Долішнього Луцьк. — Надтир'я, 2001. — 582 с.

6. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. — К.: Лібра, 1998. — 392 с.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2010 р.